

ПОГЛЯД НА ДЕРЖАВУ ЯК НА СУБ'ЄКТ ПРАВА

Горбенко Л.А.,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Львівський державний університет внутрішніх справ

Держава – необхідний суб'єкт у соціально-політичній сфері в цілому. Жодне суспільство не може існувати поза державою, яка необхідна для організації внутрішнього і міжнародного життя.

У статті наголошується на необхідності вивчити умови та причини зміни ролі держави в економіці. Аналізується концепція ролі держави як суб'єкта правових відносин, який має свої специфічні потреби та інтереси й несе відповідальність за ефективний розвиток суспільства.

Ключові слова: держава, соціально-правова сфера, концепція, інтереси, правові відносини, суспільство, право, громадянин, корпорація, юридична особа.

Gorbenko L.A. / ВЗГЛЯД НА ГОСУДАРСТВО КАК НА СУБЪЕКТ ПРАВА / Львовский государственный университет внутренних дел, Украина

Государство – необходимый субъект в социально-политической сфере в целом. Ни одно общество не может существовать вне государства, которое необходимо для организации внутренней и международной жизни.

В статье отмечается необходимость изучить условия и причины смены роли государства в экономике. Анализируется концепция роли государства как субъекта правовых отношений, который имеет свои специфические потребности и интересы и несет ответственность за эффективное развитие общества.

Ключевые слова: государство, социально-правовая сфера, концепция, интересы, правовые отношения, общество, право, гражданин, корпорация, юридическое лицо.

Gorbenko L.A. / LOOK TO THE STATE AS ON LEGAL SUBJECT / Lvov state university of internal affairs, Ukraine

The State is a necessary subject in a socio-political sphere on the whole. Not a single society can exist out of the state which is needed for realization of internal and international life. A necessity to study terms and reasons of changing of role of the state in an economy registers in the article. Conception of role of the state is analysed as a subject of legal relations, and carries responsibility for effective development of society.

Changing of role of the state in adjusting of socio-economic relations is an objective reaction on the requirements of time, and forms and methods of intervention from the state in an economy, kinds and methods of economic policy, on the different stages were scientifically grounded and promoted of urgent necessities of society. However much principles of economic policy, as a rule, are directed on providing of economic equilibrium satisfaction of growings public necessities. In basis politicians are not laid mechanisms of social cooperation, which present the organizational culture of society. Most impossibilities of the state have this deep reason exactly.

It follows to consent with opinion S.I. Arkhipova that in the construction of the state as corporation on new basis possible synthesis of presentations about the state, state-object, legal state-relationship, state-sense of justice. However, this synthesis is quite impossible on the basis of realization of idea of relations of power in a legal corporation, on the idea of connections, from what nursed I.O. Il'in and G. Ellinek, as, in such case, it is not arisen up the unique legal corporation, but exist corporation of rulings (a corporation is a legal subject) and corporation of subject (a corporation is an object of right) which exist separately, and only legalistically incorporated the unique legislation.

State as well as any legal entity must be determined in quality a derivative from a man legal subject, in quality the second subject. Such legal bond with a man as must not be broken the citizen of the state, so as in end-point not only the legal capacity of citizen but also legal capacity and capability of the state depends on such connection. State equal as and a man needs such legal bond, as the real legal state exists until its citizens acknowledge the legal tie-up in quality the members of general state corporation, execute the functions of the state, are public servants, office workers of the state, come forward the representatives of the state, execute laws et al normatively legal acts and others like that.

Key words: state, sociallegal sphere, conception, interests, legal relations, society, right, citizen, corporation, legal entity.

Державі в юридичній та державознавчій літературі завжди приділяється особлива увага. Це стосується питання як щодо сутності держави, так і щодо встановлення ознак держави, характерних якостей. Причому, досліджуючи сутність держави, деякі автори застосовують натуралістичні уявлення про державу та намагаються описати державу не як певний ідеальний об'єкт, теоретичну абстракцію, а як «живу дійсність», «реальний факт».

Завдяки притаманній державам унікальній якості – суверенній владі – вони і тільки вони здатні забезпечити функціонування міжнародного права. Суверенні держави є джерелом владної енергії цього права. У силу суверенітету вони створюють норми міжнародного права, наділяють їх юридично обов'язковою силою, приводять у дію механізм їх здійснення.

Мета даної статті – на основі економіко-теоретичних підходів до місця і ролі держави в соціально-економічному розвитку провести соціосинергетичний аналіз сучасної парадигми держави.

Сутність держави виявляється в протиріччі між класовим і загальнолюдським. У цьому сенсі сутність держави немовби «роздвоюється». Так, вже виникнення держави було пов'язане з необхідністю обслуговування не тільки інтересів певної групи людей (класу власника), але і за-

гальних інтересів усього населення. Незважаючи на те, що представники різних класів або каст не отримували рівного задоволення своїх інтересів, все ж деякі спільні інтереси (захист від зовнішніх нападів, забезпечення суспільних робіт, санітарних умов тощо) державою захищалися. Чим далі у своєму розвитку по шляху цивілізації просувалася держава, тим більшою мірою вона виявлялася здатною забезпечувати загальні інтереси населення. Держава є інститутом суспільства, що обслуговує його загальні інтереси і має на меті досягнення загального блага [2, с. 345].

Перш за все, досліджуючи ознаки або властивості держави, говорять про три елементи, які нібито обов'язково притаманні державі: перший елемент – влада, якій властиві ознаки самостійності та винятковості; другий елемент – певна кількість людей, їх союз або об'єднання, яке підкорене вказаній владі; третій елемент – певна територія [4, с. 23]. На думку М. М. Алексеева, з точки зору родової сутності держави така ознака держави, як територія, взагалі не може розглядатися в якості необхідної та конститутивної, оскільки така емпірична ознака не впливає із самої ідеї держави, адже спілкування та влада здатні виходити за межі цих емпіричних кордонів, розширюючись та охоплюючи все більшу кількість істот [1]. Стосовно такої ознаки держави, як певна кількість людей, їх союз,

Г.Ф. Шершеневич писав: «Ми маємо перед собою особисте поєднання, як певну сукупність людей, які перебувають у взаємному відношенні владарювання та підлеглості. Що являє собою ця сукупність людей? Деякі визнають її союзом. Але союз викликає думку про свідоме, навмисне поєднання, що відкидає нас до договірної уявлення. Поєднання є не що інше, як суспільство. Початок, який об'єднує цих людей у суспільство, полягає в підпорядкуванні одній і тій самій владі» [5, с. 201-202]. Г. Ф. Шершеневич, як можна зрозуміти з його слів, не бажав викликати думку про свідоме поєднання людей у державу. Стосовно держави він допускав лише думку про наявність факту примусового владного поєднання людей. Г.Ф. Шершеневич називав методологічною помилкою спроби сформулювати поняття про державу не в його «історичній дійсності, а в його ідеальному уявленні» [5, с. 199]. Ці ж методологічні уявлення не дозволяли йому розглядати державу як юридичну особу, оскільки, на думку Г. Ф. Шершеневича, є неприпустимим подвійне визначення одного й того ж поняття, соціологічне та юридичне, і тому поняття про державу повинно бути тільки одне – соціологічне [5, с. 213]. У кінцевому результаті автор доходить висновку про те, що держава хоча й виступає джерелом права, але суб'єктом права не є і навіть не може бути визначена юридично.

Слід погодитися з думкою С.І. Архіпова про те, що, якщо розвивати ідею Г. Ф. Шершеневича, тоді не слід відчувати муки творчості, створюючи державу як ідеальний об'єкт, визначаючи юридичну особистість держави тощо. Достатньо тільки оглянути всю сукупність людей, які перебувають під загальною примусовою владою, і тоді можна відчувати державу, її можна наочно спостерігати і навіть відчувати. Держава при такому соціологічному підході сприймається як велике людське стадо, яке насильницьким чином управляється організованою владою. Стадо, в якому немає місця правовим особистостям, відсутні правові цінності, загальні правові зв'язки, єдині правові норми тощо. Є лише факт примусового владного впливу [3, с. 364].

Однак, визначивши для держави роль самостійного господарського суб'єкта, необхідно, враховуючи багатовірний характер сучасної ринкової економіки та складний механізм взаємодії різних рівнів, показати засоби та інструменти реалізації інтересів держави як ринкового суб'єкта. Як зауважують Л. Євстигнєва та Р. Євстигнєв, «...у сучасний період партнерство держави і ринку повинне передбачати створення механізмів взаємного пристосування держави і крупного фінансового капіталу, наголошуючи, що економічна перспектива бачиться в становленні складного ринку на принципах економічної синергетики» [3, с. 131]. Саме необхідність навчитися бачити суспільство як специфічну систему зі своїми національними характеристиками, історією, ідеологією, мораллю, правовими нормами, організаційними структурами, системою економічних інтересів держави, бізнесу і громадян та принципами їхньої поведінки в реалізації цих інтересів примушує науковців застосовувати в аналізі соціальних процесів принципи синергетики.

Визначення нової ролі держави в сучасній економіці – це не примха чи претензія на нову наукову парадигму, а об'єктивна потреба розуміння нового бачення динаміки соціальних процесів.

Довгий час існувала думка, що рішення, які ухвалюються окремими політиками, політичними чи державними організаціями, повинні мати на меті принесення максимальної користі суспільству. Дж. Бьюкенен досліджував шляхи обмеження державного регулювання, вважаючи, що суспільний вибір – це політичний ринок, на якому взаємодіють політики, виборці та державні чиновники. Продавцем виступає політик, покупцем – виборець, а держава повинна виконувати посередницьку функцію. Політики пропонують пакети різних програм, а виборці,

коли вони вибирають одну із цих програм, розплачуються своїми голосами. Купівля-продаж передвиборних програм становить суть сучасної представницької демократії. Конкуренція політиків за голоси виборців веде до посилення втручання держави в економіку. На думку Дж. Бьюкенена, завдання полягає в тому, щоб підготувати нову систему розробки політичних рішень, схожу на ту, яка виникає при виборі рішень на товарному ринку. На політичному і товарному ринках існує різниця у мотивах поведінки, а головне – «неоднакова структура» ринкової і політичної систем. Політичні рішення – це вибір альтернативних варіантів (як на товарних ринках). Такий обмін не зовсім раціональний, адже частіше податки сплачують одні, а блага за рахунок податків отримують інші. Лише на політичному ринку замість принципу «один долар – один голос» діє принцип «одна людина – один голос». Саме із цим принципом теоретики суспільного вибору пов'язували високу вірогідність появи у сфері політики результатів, які не можуть бути оптимальними з погляду суспільства. Дж. Бьюкенен писав: «Політика – складна система обміну між індивідами, в якій останні намагаються колективно досягнути своїх власних цілей, оскільки не можуть реалізувати їх шляхом звичайного ринкового обміну. Тут немає інших інтересів, крім індивідуальних. На ринку люди міняють яблука на апельсини, а в політиці – погоджуються платити податки в обмін на блага, необхідні всім і кожному – від місцевої пожежної охорони до суду» [4, с. 23]. Він досліджував проблему вибору такого механізму, який би мінімізував негативні наслідки перерозподільних процесів і максимізував позитивні.

Зміна ролі держави в регулюванні соціально-економічних відносин була об'єктивною реакцією на вимоги часу, а форми і методи втручання держави в економіку, види й методи економічної політики на різних етапах були науково обгрунтованими й сприяли розв'язанню нагальних потреб суспільства. Однак принципи економічної політики, як правило, були спрямовані на забезпечення економічної рівноваги й задоволення зростаючих суспільних потреб. В основу політики не вкладалися механізми соціальної взаємодії, які представляють організаційну культуру суспільства. Здебільшого неспроможність держави мала саме цю глибинну причину.

Визначення нової ролі держави як суб'єкта ринкових відносин дає можливість по-іншому сприймати її можливості й міру відповідальності за розв'язання суспільних проблем. Держава має власні потреби й інтереси, спрямовані на збереження економічної і соціальної безпеки, на ефективність соціально-економічної динаміки, розв'язання проблем суспільства, які виникають під впливом глобалізаційного розвитку.

Держава в якості правової корпорації не створює особливу субстанцію, яка відрізняється від тієї субстанції, що складає зміст інших суб'єктів права. Держава не повинна розглядатися як самостійне джерело права та правового примусу, адже держава має службову функцію – сприяти формуванню та здійсненню права, самовизначенню правової особистості. У державі як правовій корпорації людина повинна бачити не свого опонента або володаря, який стоїть над нею, а свою відокремлену правову сутність. У людини немає іншої такої корпорації, де її правові якості, а також правові якості інших осіб могли б розкритися, саме право також не може існувати поза цією корпорацією [3, с. 367].

Запропонована парадигма держави вимагає подальшого глибокого обгрунтування з точки зору пояснення взаємозв'язку державних інтересів із системою інтересів, суб'єктами яких виступають бізнесові структури і громадянське суспільство, вивчення їхньої специфіки та механізмів реалізації на різних рівнях організаційної структури суспільства. Складність наукового дослідження цих проблем полягає в необхідності врахування низки

специфічних для кожної країни національно-історичних, соціокультурних, моральних, психологічних та інших факторів, які зумовлюють особливості господарського

менталітету, пріоритети у формуванні потреб та інтересів різних суб'єктів, принципи їхньої поведінки за тих чи інших формальних чи неформальних обставин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев Н.Н. Очерки по общей теории государства. Основные предпосылки и гипотезы государственной науки / Н.Н. Алексеев ; Московское научное издательство, 1919 г. // Allpravo.Ru. – 2004.
2. Алексеев С.С. Держава і право / С.С. Алексеев. – М.: Юрист, 1996 р. – 470 с.
3. Архипов С.И. Субъект права: теоретическое исследование / С.И. Архипов. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 469 с.
4. Бьюкенен Дж. М. Конституция экономической политики / Дж. М. Бьюкенен ; пер. с англ. – М., 1997. – Т. 1. – С. 23. – (Серия: Нобелевские лауреаты по экономике).
5. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права : учебное пособие : в 2-х т. / Г.Ф. Шершеневич. – Т. 1. – Вып. 1. – М: Изд-во «Юрид. колледж МГУ», 1995. – 308 с.

УДК 340.1 (477)

ПОНЯТТЯ «ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ» У СПІВВІДНОШЕННІ ІЗ КАТЕГОРІЄЮ «ПРАВОВА СИСТЕМА» В КОНТЕКСТІ ГЕНЕЗИСНОЇ СТРУКТУРИ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Мірошніченко М. І.,

д. ю. н., доцент, професор кафедри історії права і держави
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена проблемі удосконалення пізнавальних можливостей поняття «правова система України» в дослідженні місця і ролі правової системи України в генезисній структурі національних правових систем. Шлях удосконалення автор вбачає в інтеграції поняттям «правова система України» усіх ознак (соціальних, юридичних, соціокультурних) категорії «правова система», проте воно має виражати їх крізь призму теоретичної моделі правової системи України як реально існуючого в часі об'єктивного феномену правової дійсності з низкою ідентифікаційних ознак, з власною логікою та історією розвитку.

Ключові слова: категорія, поняття, правова система, національна правова система, правова система України, генезисна структура правових систем.

Мирошніченко М.И. / ПОНЯТИЕ «ПРАВОВАЯ СИСТЕМА УКРАИНЫ» В СООТНОШЕНИИ С КАТЕГОРИЕЙ «ПРАВОВАЯ СИСТЕМА» В КОНТЕКСТЕ ГЕНЕЗИСНОЙ СТРУКТУРЫ ПРАВОВЫХ СИСТЕМ / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

В статье анализируется актуальная проблема совершенствования познавательных возможностей понятия «правовая система Украины» в соотношении с категорией «правовая система» в контексте генезисной структуры правовых систем. По мнению автора, совершенствование возможно на пути интеграции понятием «правова система України» всех признаков (социальных, юридических, социокультурных) категории «правовая система», с учетом характеристики теоретической модели правовой системы Украины как реально существующего во времени объективного феномена правовой действительности с рядом идентификационных признаков, с присущей ему логикой и историей развития.

Ключевые слова: категория, понятие, правовая система, национальная правовая система, правовая система Украины, генезисная структура правовых систем.

Miroshnichenko M.I. / THE CONCEPT OF «LEGAL SYSTEM OF UKRAINE» IN RELATION TO THE CATEGORY OF «LEGAL SYSTEM» IN THE CONTEXT OF THE STRUKTURE OF THE GENESIS OF LEGAL SYSTEMS / Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The article analyzes the actual problem of improving cognitive capabilities concept of «legal system of Ukraine» in relation to the category of «legal system» in the context of the structure of the genesis of legal systems.

According to the author, improvement is possible by integrating the concept of «legal system of Ukraine» the essential features of the category «legal system», taking into account peculiarities of the legal system of Ukraine, which exists objectively in space and in time has its own logic and history of development.

The theoretical analysis is based on the category of «integrity», according to the doctrine of the objectivity of national legal systems, using the system-information approach and methodology for the study of complex systems anthroposociology type.

Identifies the distinctive features of the legal system of Ukraine in the structure of genesis of the legal systems. She is a subsystem of society; is a single socio-legal and regulatory-regulatory complex mechanisms of legal effect and legal regulation; is within the territory of Ukraine; integrates the most significant peculiarities of Ukrainian legislation; its existence is the essence of the expression of the evolution of Ukrainian society in the context of Western models of social and cultural regulation with the priorities of the private interest.

Given the definition of «legal system of Ukraine». This is one of the subsystems of the Ukrainian society. Concentrates the best features of national law of Ukraine. Functions of the legal system are distributed within the territory of Ukraine.

Key words: category, concept, legal system, national legal system, the legal system of Ukraine, structure of the Genesis of legal systems.

Ключовою у діалектиці еволюції і розвитку правових систем є інтерпретація генезисної структури як своєрідного способу аналізу, зорієнтованого на процеси і способи виникнення (зародження та становлення), розвитку, трансформації та ідентифікації правових систем на правовій карті світу. Так, стосовно застосування генезисної структури до аналізу загального генезису правових систем Л. Тіунова, наприклад, пише, що структурування цього процесу

залежить від особливостей розвитку і від того, які власне його закономірності покладені в основу структурування. У цьому зв'язку науковець допускає існування таких рівнів генезисних структур: 1) загальний всесвітньо-історичний генезис системи правового регулювання суспільних відносин; 2) формацийний генезис правових систем; 3) генезис конкретних регіональних національних правових систем; 4) генезис міжнародної правової системи [1, с. 68].